Warszawa, 08-09-2026 r.

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Sylwia Gregorczyk-Abram

II.510.265.2026.KM/PZ

Pan

Waldemar Żurek
Minister Sprawiedliwości
Prokurator Generalny
ePUAP

Szanowny Panie Ministrze,

w zakresie zainteresowania Rzecznika Praw Obywatelskich pozostaje kwestia związana z praktyką stosowania oraz przedłużania przez sądy środków zabezpieczających, w szczególności zaś izolacyjnego środka zabezpieczającego, jakim jest pobyt sprawcy w zakładzie psychiatrycznym.

Przepisy prawa karnego dotyczące osób poddanych detencji – jako grupy szczególnie narażonej na naruszenia standardów praw człowieka – stanowią przy tym obszar, którego jednym z najistotniejszych fundamentów pozostaje precyzyjność regulacji. Dlatego należy zwrócić szczególną uwagę na kryteria stanowiące podstawę orzeczeń sądów w zakresie stosowania i przedłużenia stosowania środka zabezpieczającego w postaci pobytu w zakładzie psychiatrycznym, przede wszystkim uwzględniając zakres rozpoznania sprawy przez sąd oraz tożsamość przedmiotową przesłanek, na podstawie których sąd rozstrzyga o konieczności dalszego stosowania tego środka, względem przesłanek pierwotnego orzeczenia pobytu w zakładzie psychiatrycznym, obejmujących

normy wywodzone z art. 93b-93d k.k.[1] oraz art. 93g k.k. Wśród nich wymienić należy zasadę konieczności (niezbędności), zasadę adekwatności (proporcjonalności) oraz zasadę subsydiarności środków zabezpieczających[2].

Na kanwie obecnie uchylonego art. 94 k.k. Trybunał Konstytucyjny wskazał, że izolacyjny środek zabezpieczający polegający na umieszczeniu w zakładzie psychiatrycznym odgrywa podwójną rolę. Z jednej strony umożliwia on podjęcie leczenia sprawcy niepoczytalnego, a zatem takiego, który – z powodu choroby psychicznej, upośledzenia umysłowego lub innego zakłócenia czynności psychicznych – nie mógł w czasie czynu rozpoznać jego znaczenia lub pokierować swoim postępowaniem. Z drugiej strony, ten sam środek zabezpieczający ma chronić społeczeństwo przed sprawcą, co do którego zachodzi wysokie prawdopodobieństwo, że raz popełniony czyn zabroniony o znacznej społecznej szkodliwości, popełni on ponownie. Te dwie przyczyny, tj. stan zdrowia sprawcy oraz zagrożenie, które stwarza dla innych, są czynnikami decydującymi o konieczności przetrzymywania sprawcy w zakładzie psychiatrycznym, nawet wbrew jego woli[3].

Z orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka można wyprowadzić wniosek, że adekwatnym wzorcem kontroli w przypadku środków zabezpieczających jest art. 5 ust. 1 lit. e EKPC, z którego wynika, że „każdy ma prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego. Nikt nie może być pozbawiony wolności, z wyjątkiem następujących przypadków i w trybie ustalonym przez prawo: a) zgodnego z prawem pozbawienia wolności w wyniku skazania przez właściwy sąd; [...] e) zgodnego z prawem pozbawienia wolności osoby w celu zapobieżenia szerzeniu przez nią choroby zakaźnej, osoby umysłowo chorej, alkoholika, narkomana lub włóczęgi". W wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 16 października 2012 r. w sprawie Kędzior przeciwko Polsce[4] **Trybunał ustanowił trzy minimalne warunki, które muszą zostać spełnione, aby miało miejsce „zgodne z prawem pozbawienie wolności osoby umysłowo chorej"** w rozumieniu art. 5 ust. 1 lit. e EKPC: „oprócz sytuacji nadzwyczajnych należy wiarygodnie wykazać, iż osoba zainteresowana jest chora

[1] Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz. U. z 2025 r. poz. 383 z późn. zm.; dalej: k.k. albo Kodeks karny).

[2] Szerzej: A. Barczak-Oplustil, *Rozdział 14. Środki zabezpieczające,* w: *Nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz*, red. W. Wróbel, Kraków 2015, s. 674-684; taż, *Komentarz do art. 93b Kodeksu karnego*, w: *Kodeks karny. Cześć ogólna, t. I: Komentarz do art. 53-116*, red. W. Wróbel, A. Zoll, wyd. 5, Warszawa 2016, s. 746-758; M. Pyrcak-Górowska, *Detencja psychiatryczna orzekana jako środek zabezpieczający w świetle badań aktowych*, Kraków 2017, s. 68-74.

[3] Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 10 lipca 2007 r., SK 50/06, LEX nr 299963.

[4] Skarga nr 45026/07, LEX nr 1219725.

umysłowo, co oznacza, iż właściwy organ musi wykazać istnienie autentycznych zaburzeń psychicznych na podstawie obiektywnego badania lekarskiego, zaburzenia psychiczne muszą być takiego rodzaju lub o takim natężeniu, iż uzasadniają przymusowe odosobnienie, a ważność kontynuacji odosobnienia zależy od utrzymywania się takich zaburzeń". Stan psychiczny osoby musi być ustalony w czasie pozbawienia jej wolności. W wyroku z dnia 25 listopada 2014 r. w sprawie K. C. przeciwko Polsce[5] ETPC wskazał, że co do zasady pozbawienie wolności osoby jako pacjenta z zaburzeniami psychicznymi będzie zgodne z prawem dla celów art. 5 ust. 1 lit. e EKPC jedynie wówczas, gdy będzie miało miejsce w szpitalu, klinice lub innej instytucji odpowiedniej do tego celu, przy czym art. 5 ust. 1 lit. e EKPC co do zasady nie reguluje tego, co stanowi odpowiednie leczenie lub odpowiednie warunki.

W wyroku z dnia 4 grudnia 2018 r. w sprawie Ilnseher przeciwko Niemcom[6] Europejski Trybunał Praw Człowieka wskazał z kolei, że zgodność z prawem pozbawienia wolności na podstawie art. 5 ust. 1 lit. e EKPC wymaga dalej, by zostało ono przeprowadzone w instytucji odpowiedniej dla osób umysłowo chorych, by osobie izolowanej zapewniono środowisko terapeutyczne odpowiednie dla osoby pozbawionej wolności w charakterze pacjenta chorego umysłowo. W wyroku tym Trybunał przypomniał, że **aby nakaz pozbawienia wolności był „zgodny z prawem" i nie był arbitralny, trzeba wykazać, iż pozbawienie wolności jest konieczne w okolicznościach sprawy**, np. że zachodzi wysokie ryzyko, iż w przypadku zwolnienia osoba izolowana popełni kolejne zabójstwo na tle seksualnym, **a środki mniej surowe niż pozbawienie wolności nie dają wystarczającej gwarancji interesu indywidualnego i publicznego**.

W wyroku z dnia 7 stycznia 2016 r., w sprawie Bergmann przeciwko Niemcom[7], Europejski Trybunał Praw Człowieka wskazał, że pojęcie „osoby chorej umysłowo" z art. 5 ust. 1 lit. e nie pozwala na swe precyzyjne zdefiniowanie, gdyż jego znaczenie zmienia się ciągle wraz z postępem badań psychiatrycznych. Osoba nie może zostać pozbawiona wolności jako „osoba umysłowo chora", jeżeli trzy następujące warunki minimalne nie zostaną spełnione: po pierwsze, należy wiarygodnie wykazać, iż osoba ta jest chora umysłowo, czyli należy wykazać istnienie autentycznego zaburzenia

[5] Skarga nr 31199/12, LEX nr 1541295; tak też wyroki Europejskiego Trybunału Praw Człowieka: z dnia 13 stycznia 2011 r., skarga nr 6587/04, LEX nr 692262; z dnia 19 października 2017 r. w sprawie Nawrot przeciwko Polsce, skarga nr 77850/12, LEX nr 2376364; z dnia 20 lutego 2018 r., skarga nr 3150/15, LEX nr 2444522; decyzja z dnia 3 marca 2015 r. w sprawie Constancia przeciwko Holandii, skarga nr 73560/12, LEX nr 1659289; decyzja z dnia 17 maja 2016 r., w sprawie Wyżga przeciwko Polsce, skarga nr 72193/10, LEX nr 2051116.

[6] Skarga nr 10211/12, 27505/14, LEX nr 2594369.

[7] Skarga nr 23279/14, LEX nr 1947275.

psychicznego przed właściwym organem na podstawie obiektywnego badania lekarskiego; po drugie, zaburzenie psychiczne musi być takiego rodzaju lub o takim natężeniu, iż uzasadnia przymusowe odosobnienie; po trzecie, ważność przedłużenia odosobnienia musi zależeć od utrzymywania się takiego zaburzenia[8]. W wyroku tym Trybunał podkreślił, że **zaburzenie psychiczne może zostać uznane za zaburzenie o natężeniu uzasadniającym przymusowe odosobnienie, jeżeli stwierdza się, iż odosobnienie danej osoby jest konieczne, ponieważ osoba ta wymaga terapii, leczenia farmakologicznego lub innego rodzaju leczenia klinicznego w celu wyleczenia lub złagodzenia jej stanu, lecz również wówczas, gdy osoba ta musi być kontrolowana i nadzorowana celem zapobieżenia np. wyrządzeniu szkody sobie lub innym osobom**[9].

W wyrokach z dnia 17 grudnia 2009 r. w sprawie M. przeciwko Niemcom[10] oraz wskazanym wyżej w sprawie Bergmann przeciwko Niemcom[11] Europejski Trybunał Praw Człowieka uznał, że środki polegające na prewencyjnym pozbawieniu wolności np. osoby cierpiącej na zaburzenia skłonności seksualnych nie podlegają standardom gwarancyjnym dotyczącym odpowiedzialności karnej zarówno w aspekcie zasady *ne bis in idem*, jak i zasady *lex retro non agit*, o ile sposób wykonywania kary pozbawienia wolności i sposób wykonywania środka zabezpieczającego różnią się. W przeciwnym wypadku stosowanie środka zabezpieczającego stanowi w istocie stosowanie kary[12]. M. Skowron wskazuje, że **jedną z przesłanek odróżnienia środka zabezpieczającego od kary jest objęcie izolowanego terapią oraz takie zorganizowanie izolacji, aby jej celem było wyjście na wolność**[13]. W odróżnieniu od kary pozbawienia wolności, w przypadku środka zabezpieczającego izolacja nie może stanowić samego w sobie celu jego stosowania. Wówczas maksymalny czas trwania izolacji związanej ze stosowaniem środków zabezpieczających nie musi być przewidywalny w trakcie popełnienia czynu karalnego, gdyż niebezpieczeństwo sprawcy dla społeczeństwa niekoniecznie zanika po

---

[8] Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 21 grudnia 2010 r. w sprawie Witek przeciwko Polsce, skarga nr 13453/07, LEX nr 672796.

[9] Szerzej: J. Ciechorski, *Przyjęcie osoby bez jej zgody do szpitala psychiatrycznego na podstawie ustawy o ochronie zdrowia psychicznego – uwagi w świetle Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, „Europejski Przegląd Sądowy" 2018, nr 4, s. 14.

[10] Skarga nr 19359/04, LEX nr 534824.

[11] zob. K. Holy, *Postpenalna detencja sprawcy niebezpiecznego przedłużana w sposób retrospektywny nie musi naruszać Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Glosa do wyroku ETPC z dnia 7 stycznia 2016 r., 23279/14*, „Europejski Przegląd Sądowy" 2016, nr 7, s. 44-48.

[12] M. Skowron, *Prawa człowieka a postpenalna izolacja sprawcy w Polsce – rozważania na tle wyroków ETPCz w sprawach niemieckich*, „Europejski Przegląd Sądowy" 2012, nr 8, s. 43.

[13] Tamże, s. 45.

pewnym stałym okresie[14], aczkolwiek czas pozbawienia wolności powinien być redukowany do minimum koniecznego dla ochrony społeczeństwa.

Obecne brzmienie art. 204 k.k.w.[15], w szczególności § 1 tego przepisu[16], normujące orzekanie dalszego stosowania środka zabezpieczającego, jakim jest pobyt w zakładzie psychiatrycznym, operuje wyłącznie jedną przesłanką, jaką jest konieczność pozostawania sprawcy w zakładzie, co budzi poważne zastrzeżenia w świetle funkcji gwarancyjnej prawa karnego oraz zasady zaufania obywatela do państwa, jak również pozostawia lukę w zakresie kognicji sądów w sprawach, gdzie pierwotnie środek zabezpieczający został zastosowany z naruszeniem wymogu popełnienia czynu o znacznej społecznej szkodliwości. Istotnym jest przy tym odnotowanie, że wymóg ten, zgodnie z utrwaloną linią orzeczniczą, „jest jednym elementów nie tylko istotnych, ale wręcz decydujących o orzeczeniu środka zabezpieczającego w postaci pobytu w zakładzie psychiatrycznym (klauzula proporcjonalności). Jego natężenie musi być znaczne i nie ulega wątpliwości, że warunek ten dotyczy zarówno czynów, których podejrzany się dopuścił, inicjując tym samym postępowanie karne, jak również czynów prognozowanych, których niebezpieczeństwo popełnienia determinuje konieczność zastosowania środka zabezpieczającego o charakterze izolacyjnym”[17].

Zgodnie z orzecznictwem Trybunału Konstytucyjnego, **izolacyjnego środka zabezpieczającego w postaci pobytu w zakładzie psychiatrycznym nie można zastosować w stosunku do osoby, która nie popełniła czynu zabronionego albo popełniła czyn, który nie charakteryzuje się znaczną społeczną szkodliwością**[18]. Taką osobę w pewnych wypadkach można jednak umieścić w szpitalu psychiatrycznym w trybie przewidzianym w ustawie z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (dalej: u.o.z.p.)[19]. Zasadniczo jest to jednak dopuszczalne tylko w stosunku do osoby z zaburzeniami psychicznymi, tj. osoby chorej psychicznie, upośledzonej umysłowo lub wykazującej inne zaburzenia czynności psychicznych. Osobę taką można przyjąć do szpitala psychiatrycznego tylko za jej pisemną zgodą lub – jeśli nie jest zdolna

[14] Tamże, s. 43 i cytowane tam orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, w tym wyrok z dnia 17 grudnia 2009 r. w sprawie M. przeciwko Niemcom, skarga nr 19359/04, LEX nr 534824.
[15] Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 706 z późn. zm.; dalej: k.k.w. albo Kodeks karny wykonawczy).
[16] Tj. *„Jeżeli wobec sprawcy orzeczono pobyt w zakładzie psychiatrycznym, sąd, nie rzadziej niż co 6 miesięcy, orzeka w przedmiocie dalszego stosowania tego środka, a w wypadku uzyskania opinii, że dalsze pozostawanie sprawcy w zakładzie nie jest konieczne – bezzwłocznie. W razie potrzeby sąd zasięga opinii innych biegłych”.*
[17] Za postanowieniem SN z 27.07.2023 r., III KK 338/23, LEX nr 3597898.
[18] Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 10 lipca 2007 r., SK 50/06, LEX nr 299963.
[19] T.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 917.

do wyrażenia takiej zgody – za zgodą sądu opiekuńczego. Osoba chora psychicznie może być przyjęta do szpitala psychiatrycznego bez jej zgody tylko wyjątkowo, w ściśle określonych przez ustawę wypadkach. Po pierwsze, gdy jej dotychczasowe zachowanie wskazuje na to, że z powodu tej choroby zagraża bezpośrednio własnemu życiu albo życiu lub zdrowiu innych osób (art. 23 ust. 1 u.o.z.p.). Po drugie, gdy jej dotychczasowe zachowanie wskazuje na to, że nieprzyjęcie do szpitala spowoduje znaczne pogorszenie stanu jej zdrowia psychicznego (art. 29 ust. 1 pkt 1 u.o.z.p.). Po trzecie, jeżeli osoba ta jest niezdolna do samodzielnego zaspokajania swych potrzeb życiowych, a uzasadnione jest przewidywanie, że leczenie w szpitalu psychiatrycznym przyniesie poprawę jej stanu zdrowia (art. 29 ust. 1 pkt 2 u.o.z.p.).

Niewypełnienie owej luki skutkuje brakiem możliwości uchylenia środka zabezpieczającego w postępowaniu wykonawczym, mimo dostrzeżenia przez sąd braku spełnienia tej przesłanki. Ponadto – w przypadku spełnienia jedynej rozpatrywanej przez sąd przedłużający przesłanki, tj. konieczności dalszego pozostawania sprawcy w zakładzie psychiatrycznym – sąd zobowiązany jest do przedłużenia pierwotnie wadliwie zastosowanego środka, co skutkuje niejednokrotnie wieloletnim, obligatoryjnym przebywaniem w zakładach psychiatrycznych osób, wobec których *in principio* ten środek nie powinien był zostać orzeczony.

I. Szczególny charakter, podmiot i przesłanki orzeczenia pobytu w zakładzie psychiatrycznym jako izolacyjnego środka zabezpieczającego.

Fundamentalne dla analizy dopuszczalności pozostawienia art. 204 k.k.w. w dotychczasowym brzmieniu jest określenie przesłanek orzekania pobytu w zakładzie psychiatrycznym jako środka zabezpieczającego. Katalog osób, wobec których sąd może orzec enumeratywnie wskazane w art. 93a k.k. środki zabezpieczające[20] znajduje

[20] Tj. elektroniczna kontrola miejsca pobytu, terapia, terapia uzależnień, pobyt w zakładzie psychiatrycznym oraz (w zakresie, w jakim ustawa tak stanowi) nakaz i zakazy określone w art. 39 pkt 2-3 k.k. orzekane tytułem środka zabezpieczającego.

się w art. 93c k.k.[21]. Pobyt w zakładzie psychiatrycznym stosowany jest zaś wyłącznie wobec tych osób wskazanych w powyżej powołanym art. 93a § 1-3 k.k., tylko gdy ustawa tak stanowi. ***Ratio legis* takiego zawężenia należy upatrywać w konieczności ograniczenia stosowania pobytu w zakładzie psychiatrycznym do sprawców czynów zabronionych o znacznej społecznej szkodliwości, stanowiących zagrożenie dla otoczenia ze względu na wysokie prawdopodobieństwo ponownego popełnienia czynu zabronionego o znacznej społecznej szkodliwości w związku z chorobą psychiczną lub upośledzeniem umysłowym (zakres z art. 93g § 1 i § 2 k.k.), bądź popełnienia przestępstwa przeciwko życiu, zdrowiu lub wolności seksualnej w związku z zaburzeniem preferencji seksualnych (zakres z art. 93g § 3 k.k.).** Należy więc wywieść wniosek o szczególności samego środka jako jedynego ze środków zabezpieczających posiadającego izolacyjny charakter, a w związku z tym najbardziej ingerującego w prawa i wolności podsądnego, których nadużycie lub użycie czysto zapobiegawczo, mimo braku realnego ryzyka ponownego popełnienia czynu zabronionego o znacznej społecznej szkodliwości, wiązałoby się ze szczególnym naruszeniem praw detencjonowanego.

Orzekając pobyt w zakładzie psychiatrycznym, sąd związany jest trzema zasadami orzekania środka zabezpieczającego, stanowiącymi dla podsądnego gwarancję braku nadużycia wobec niego środka wyłącznie na podstawie uznania sądu, czy też opinii o konieczności hospitalizacji ze względu na brak innych środków będących w stanie zmobilizować podejrzanego do leczenia[22]. W szczególności z art. 93b k.k. orzecznictwo Sądu Najwyższego, sądów powszechnych oraz literatura przedmiotu wywodzą zasadę

[21] Art. 93c k.k. Środki zabezpieczające można orzec wobec sprawcy: 1) co do których umorzono postępowanie o czyn zabroniony popełniony w stanie niepoczytalności określonej w art. 31 § 1; 2) w razie skazania za przestępstwo popełnione w stanie ograniczonej poczytalności określonej w art. 31 § 2; 3) w razie skazania za przestępstwo określone w art. 148, art. 156, art. 197, art. 198, art. 199 § 2 lub art. 200 § 1, 3 lub 4, popełnione w związku z zaburzeniem preferencji seksualnych; 4) w razie skazania na karę pozbawienia wolności bez warunkowego jej zawieszenia za umyślne przestępstwo określone w rozdziale XIX, XXIII, XXV lub XXVI, popełnione w związku z zaburzeniem osobowości o takim charakterze lub nasileniu, że zachodzi co najmniej wysokie prawdopodobieństwo popełnienia czynu zabronionego z użyciem przemocy lub groźbą jej użycia; 5) w razie skazania za przestępstwo popełnione w związku z uzależnieniem od alkoholu, środka odurzającego lub innego podobnie działającego środka.

[22] Sąd Najwyższy krytycznie odniósł się do uzasadnienia sądu orzekającego pobyt w zakładzie psychiatrycznym na podstawie tego kryterium, wskazując je jako wprost sprzeczne z treścią art. 93g § 1 k.k., na podstawie którego „*izolacja ma być jedynym środkiem, który ma zapobiec ponownemu popełnieniu przez sprawcę czynu zabronionego o znacznej społecznej szkodliwości, gdy istnieje wysokie prawdopodobieństwo, że popełni on ponownie czyn zabroniony o znacznej społecznej szkodliwości w związku z chorobą psychiczną.*" (Zob. Postanowienie SN z 18.05.2023 r., III KK 115/23, LEX nr 3567324).

konieczności (niezbędności), zasadę adekwatności (proporcjonalności) oraz zasadę subsydiarności[23].

Zgodnie z art. 93b § 3 zd. 1. k.k.: „Środek zabezpieczający i sposób jego wykonywania powinien być odpowiedni do stopnia społecznej szkodliwości czynu zabronionego, który sprawca może popełnić, oraz prawdopodobieństwa jego popełnienia, a także uwzględniać potrzeby i postępy w terapii lub terapii uzależnień". Zasada adekwatności stanowi zatem fundament limitacji granic ingerencji w prawa i wolności sprawcy poprzez ograniczenie liczby przypadków, w których możliwe będzie orzeczenie środka zabezpieczającego, w szczególności poprzez konieczność rozpatrzenia przez sąd odpowiedniości środka przez pryzmat: stopnia społecznej szkodliwości czynu zabronionego, który sprawca może popełnić, prawdopodobieństwa popełnienia tego czynu oraz ewentualnie postępów w terapii lub terapii uzależnień[24].

Sąd Najwyższy słusznie przyjmuje, że „drobne czy też średnie przestępstwo, ani też prawdopodobieństwo popełnienia nawet poważnego czynu zabronionego, które nie jest wysokie, nie uzasadniają umieszczenia sprawcy w zamkniętym zakładzie psychiatrycznym"[25]. Trafnie wskazuje również, że „z uwagi na zasadę proporcjonalności pozbawienia wolności do wagi czynu sąd, przed podjęciem decyzji o zastosowaniu środka zabezpieczającego w postaci umieszczenia w zamkniętym zakładzie psychiatrycznym, powinien przeprowadzić swego rodzaju test przez rozważenie, jaką, gdyby nie stan niepoczytalności sprawcy czynu zabronionego, karę należałoby sprawcy, za popełnienie takiego czynu zabronionego, wymierzyć. Tylko w przypadku, gdy nie ma wątpliwości, że właściwą karą dla takiego sprawcy za popełnienie zarzucanego mu czynu (gdyby mógł ponosić odpowiedzialność karną) byłaby bezwzględna kara pozbawienia wolności, sąd powinien podjąć decyzję o umieszczeniu takiej osoby w zamkniętym zakładzie psychiatrycznym. W sytuacji, gdyby sąd uznał, że karą adekwatną do wagi popełnionego czynu byłaby kara o charakterze wolnościowym, stosowanie tego środka zabezpieczającego mogą uzasadniać wyłącznie szczególne okoliczności tego

[23] Zob. m.in. A. Barczak-Oplustil, *Rozdział 14. Środki zabezpieczające,* w: *Nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz*, red. W. Wróbel, Kraków 2015, s. 674-684; taż, [w:] *Kodeks karny. Część ogólna. Tom I. Część II. Komentarz do art. 53-116, wyd. V*, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2016, art. 93(b).

[24] Postanowienie SN z 4.03.2020 r., IV KK 715/19, LEX nr 3207601; także: J. Długosz (w:) Kodeks karny. Część ogólna. Tom II, pod red. M. Królikowskiego i R. Zawłockiego, Warszawa 2015, s. 566 - 569; A. Barczak - Oplustil (w:) Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz do art. 53-116. Tom I, pod red. W. Wróbla i A. Zolla, Warszawa 2016, s. 746 - 758; M. Mozgawa (w:) Kodeks karny. Komentarz, red. M. Budyn - Kulik, P. Kozłowska - Kalisz, M. Kulik, M. Mozgawa, Warszawa 2017, s. 307 - 308; A. Wilkowska - Płóciennik (w:) Kodeks karny. Komentarz, pod red. R. Stefańskiego, Warszawa 2018, s. 642 - 643).

[25] Postanowienie SN z 14.03.2017 r., IV KK 376/16, LEX nr 2261016.

czynu”[26]. Od początku funkcjonowania, zmienionego ustawą z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw[27], Rozdziału X Kodeksu karnego wskazuje się, że „środek zabezpieczający w postaci umieszczenia w zamkniętym zakładzie psychiatrycznym może być orzeczony wobec sprawcy niepoczytalnego, jeżeli istnieje wysokie prawdopodobieństwo, że popełni on ponownie czyn zabroniony o znacznej społecznej szkodliwości w związku z chorobą psychiczną lub upośledzeniem umysłowym (art. 93g k.k.). Wobec tego zarówno czyn zarzucany oskarżonemu, jak i ten, co do którego zachodzi duże prawdopodobieństwo jego popełnienia w przyszłości, musi się cechować znacznym stopniem społecznej szkodliwości. Decyzję o zastosowaniu rzeczonego środka zabezpieczającego powinno poprzedzać rozważenie, jaką karę należałoby wymierzyć sprawcy za popełnienie czynu zabronionego, gdyby nie jego stan niepoczytalności (tzw. test proporcjonalności)”[28]. Sądy stosując środek zabezpieczający opisany w art. 93g § 1 k.k. powinny w szczególności rozważać, czy prawdopodobieństwo popełnienia czynu zabronionego może być zredukowane przez leczenie ambulatoryjne, a nie przez zastosowanie środka zabezpieczającego w postaci umieszczenia w szpitalu psychiatrycznym z art. 93a § 1 pkt 4 k.k.

Ostatecznie, zasada proporcjonalności orzekanych środków zabezpieczających do stopnia społecznej szkodliwości prognozowanego czynu zabronionego i prawdopodobieństwa jego popełnienia, nakazuje porównać dobra prawne zagrożone prognozowanym czynem zabronionym i dobro prawne, które ulega ograniczeniu na skutek zastosowania środka zabezpieczającego, aby ocenić, czy spodziewane efekty są proporcjonalne do ograniczeń nakładanych na osobę, wobec której stosuje się środek zabezpieczający[29].

Jednym z istotnych aspektów pobytu w zakładzie psychiatrycznym, wykazującym jego szczególny charakter, jest również **brak możliwości orzeczenia pobytu w zakładzie psychiatrycznym w postępowaniu wykonawczym po raz pierwszy, tj., gdy nie został uprzednio zastosowany w decyzji procesowej (postanowieniu albo wyroku) kończącej sądową fazę postępowania karnego**, pomimo istnienia takiej możliwości co do orzeczenia innych środków zabezpieczających wskazanych w art. 93a k.k. W zakresie orzekania przez sąd o zastosowaniu środków zabezpieczających wobec sprawcy czynu zabronionego, pobyt w zakładzie psychiatrycznym jest możliwy do

[26] Wyrok SN z 5.02.2009 r., II KK 252/08, LEX nr 491593.
[27] Dz. U. poz. 396 z późn. zm.
[28] Postanowienie SN z 28.11.2019 r., III KK 416/19, LEX nr 3584664.
[29] Postanowienie SN z 30.07.2024 r., I KK 223/24, LEX nr 3741158.

zastosowania wobec niego wyłącznie na etapie wydawania orzeczenia przez sąd *meriti* [30], tj. wobec sprawcy, o którym mowa w art. 93c pkt 1 k.k., w postanowieniu sądu o umorzeniu postępowania, natomiast wobec sprawców wskazanych w art. 93c pkt 2 i 3 k.k., w wyroku skazującym[31]. Jest to wyjątek wprowadzony wyłącznie w odniesieniu do orzeczenia pobytu w zakładzie psychiatrycznym, które możliwe jest jedynie w konkretnych wypadkach wskazanych w art. 93g k.k.[32]. Art. 99g k.k. odnosi się z kolei do wyłącznej możliwości orzekania w fazie jurysdykcyjnej postępowania karnego i rozstrzygania o głównym przedmiocie procesu[33].

Należy wskazać, że zgodnie z brzmieniem art. 93g § 1 k.k. umieszczenie niepoczytalnego sprawcy w zakładzie psychiatrycznym jest możliwe wówczas, gdy popełnił on **czyn o znacznym stopniu społecznej szkodliwości**. Choć może się wydawać, że przepis ten wskazuje na zasadę proporcjonalności stosowania środka zabezpieczającego, to wydaje się, że rację mają ci, którzy upatrują w nim określenia podstaw zastosowania detencji psychiatrycznej[34].

Dopiero bowiem, gdy zostanie ustalone, że sprawca popełnił czyn zabroniony o znacznej społecznej szkodliwości, można rozważać, czy okoliczności sprawy i stan jego zdrowia przemawiają za umieszczeniem go w zakładzie psychiatrycznym. W świetle brzmienia art. 93g § 1 k.k. nie da się uzasadnić zastosowania detencji psychiatrycznej wyłącznie niebezpieczeństwem sprawcy, gdy popełniony czyn nie cechuje się znaczną społeczną szkodliwością czynu[35]. Oznacza to, że wymóg popełnienia czynu o znacznym stopniu społecznej szkodliwości ma zawężać zastosowanie najbardziej dolegliwego spośród środków zabezpieczających i stanowić „tamę", dzięki którym sprawcy czynów

[30] Postanowienie SN z 7.11.2024 r., V KK 196/24, LEX nr 3779500.
[31] Zob. Postanowienie SN z 19.10.2023 r., IV KK 466/22, LEX nr 3617457; Postanowienie SN z 17.07.2024 r., I KK 180/24, LEX nr 3738789; Postanowienie SN z 7.11.2024 r., V KK 196/24, LEX nr 3779500; Postanowienie SN z 15.04.2025 r., IV KK 120/25, LEX nr 3857853.
[32] Zob. uzasadnienie projektu ustawy, druk sejm. VII.2393, s. 33.
[33] Zob. Postanowienie SN z 7.11.2024 r., V KK 196/24, LEX nr 3779500; zob. też m.in.: postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 27 kwietnia 2022 r., V KK 122/22, LEX nr 3432945; postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 14 maja 2021 r., III KK 104/21, LEX nr 3175595; postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 17 lipca 2024 r., I KK 180/24, LEX nr 3738789.
[34] R. Zawłocki, *Pojęcie i funkcje społecznej szkodliwości czynu w prawie karnym*, Warszawa 2007, s. 388.
[35] M. Pyrcak – Górowska, *Detencja psychiatryczna orzekana jako środek zabezpieczający w świetle badań aktowych,* Kraków 2017, s. 60.

drobnych, lub nawet o średnim ciężarze gatunkowym, pozostaną poza jego zakresem[36]. Tak ukształtowana podstawa orzeczenia detencji psychiatrycznej sprzeciwia się stosowaniu tego środka zabezpieczającego wtedy, gdy niebezpieczeństwo sprawcy, ujawni się przy okazji popełnienia czynu, którego nie można uznać za znacznie społecznie szkodliwy. W literaturze podkreśla się, że nie jest dopuszczalne stosowanie detencji wówczas, gdy sprawca dopuści się wielu czynów o nieznacznej społecznej szkodliwości, nawet gdyby miały dużą częstotliwość i były uciążliwe dla otoczenia[37].

Ustalenie stopnia społecznej szkodliwości ma więc na celu eliminowanie od internowania sprawców czynów o mniejszej społecznej szkodliwości, choćby rokowali powrót do takich czynów w przyszłości. W piśmiennictwie powielana jest teza, że w sytuacjach typowych, znaczną społeczną szkodliwością cechują się czyny zabronione przeciwko życiu, większość czynów przeciwko zdrowiu, bezpieczeństwu powszechnemu, wolności seksualnej, a także większość czynów przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji, środowisku i porządkowi publicznemu[38]. Wprawdzie przy ocenie stopnia społecznej szkodliwości czynu powinny być brane pod uwagę wszystkie czynniki, o których mowa w art. 115 § 2 k.k., to w przypadku sprawców niepoczytalnych ustalenie elementów podmiotowych, nastręcza znacznych problemów, gdyż procesy motywacyjne są w ich przypadku zaburzone, a ich wartościowanie może być niecelowe. Wydaje się więc, że w tym przypadku nacisk winien być położony na czynniki obiektywne takie jak rodzaj naruszonych dóbr prawnych przez sprawcę niepoczytalnego[39].

Z brzmienia art. 93g § 1 k.k. jednoznacznie wynika, że orzeczenie pobytu w zakładzie psychiatrycznym wobec sprawcy, co do którego umorzono postępowanie o czyn zabroniony popełniony w stanie niepoczytalności określonej w art. 31 § 1 k.k., jest możliwe wyłącznie wówczas, gdy istnieje wysokie prawdopodobieństwo, że popełni on ponownie czyn zabroniony o znacznej społecznej szkodliwości w związku z chorobą

---

[36] Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 4 listopada 2002 r., III KKN 269/01, LEX nr 56868; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 grudnia 2004 r., II KK 210/04, LEX nr 155024; postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 17 grudnia 2010 r., V KK 383/10, LEX nr 685573; postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 30 kwietnia 2015 r., V KK 42/15, LEX 1733694.

[37] J. Długosz, *Kodeks karny. Cześć ogólna. Komentarz do art. 32-116*, Tom II, M. Zawłocki, M. Królikowski (red.), s. 824*;* P. Góralski, *Środki zabezpieczające a zakaz reformationis in peius,* Prok. i Pr. 2014, nr 2, s. 36, O. Górniok, S. Hoc, M. Kalitowski, S.M. Przyjemski, Z. Sienkiewicz, J. Szumski, L. Tyszkiewicz, A. Wąsek*, Kodeks karny. Komentarz.* Tom I, Gdańsk 2005, s. 718.

[38] A. Wilkowska – Płóciennik, *Przesłanki przymusowego umieszczenia w szpitalu psychiatrycznym,* „Prawo i Medycyna" 2004, s. 32, M. Pyrcak-Górowska, *Detencja psychiatryczna...,* s. 62.

[39] Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 17 grudnia 2010 r., V KK 383/10, LEX 685573; postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 25 maja 2016 r., IV KK 153/16, LEX nr 2045339.

psychiczną lub upośledzeniem umysłowym. Przesłanką wskazaną w tym przepisie jest **wysokie prawdopodobieństwo, że sprawca ponownie popełni czyn zabroniony o znacznej społecznej szkodliwości, który jednocześnie będzie pozostawał w związku z chorobą psychiczną lub upośledzeniem umysłowym.** Prawdopodobieństwo ponownego popełnienia czynu powinno być realne, a więc musi wynikać ze znacznego stopnia możliwości jego urzeczywistnienia. Prognoza dotycząca prawdopodobieństwa popełnienia czynu w przyszłości powinna zaś opierać się na ustaleniach dotyczących popełnionego czynu zabronionego, ale również dotyczących stanu zdrowia sprawcy oraz aktualnych i przyszłych uwarunkowań środowiskowych.

II. Obecne przesłanki orzeczenia dalszego stosowania środka zabezpieczającego w postaci pobytu w zakładzie psychiatrycznym i postulaty *de lege ferenda*.

Równie istotną z perspektywy gwarancyjnej kwestią względem orzeczenia stosowania środka izolacyjnego, pozostaje jego przedłużenie. Jako, że pierwotne orzeczenie pobytu w zakładzie psychiatrycznym nie wyznacza czasu, w którym wobec sprawcy środek ten będzie stosowany, niezwykle istotną kwestię stanowi możliwość regularnej i efektywnej weryfikacji dalszej niezbędności pozostawania sprawcy w izolacji. Pomimo tego, w obecnym stanie prawnym, przedłużenie pobytu w zakładzie psychiatrycznym, orzekane na podstawie art. 204 § 1 k.k.w., w kontraście do powyżej omawianego pierwotnego orzeczenia tegoż pobytu, operuje jedynie przesłanką braku konieczności. Przepisy nie wysławiają innych przesłanek wprost, zaś ich brzmienie może sugerować moment ich zastosowania – postępowanie jurysdykcyjne (faza sądowa postępowania karnego) albo postępowanie wykonawcze (faza wykonawcza postępowania karnego).

Tym samym raz zastosowany środek zabezpieczający nie może nie zostać przedłużony przy spełnieniu przesłanki z art. 204 k.k.w., pomimo potencjalnego naruszenia wymogu poprawnego stwierdzenia spełnienia przez sąd orzekający pobyt w zakładzie psychiatrycznym stopnia szkodliwości społecznej czynu, który stanowił podstawę orzeczenia środka izolacyjnego (tj. popełnienia przez sprawcę czynu o znacznej społecznej szkodliwości); jak również m.in. niespełniania w momencie orzekania o przedłużeniu stosowania środka wymogu realizacji zasady proporcjonalności, czy też

nieróżnicowania[40] katalogu czynów zabronionych, których wysokie ryzyko popełnienia stanowi podstawę stosowania środka, w szczególności:

- braku istnienia wysokiego ryzyka ponownego popełnienia przez sprawcę z art. 93c § 1 i 2 k.k. czynu zabronionego o znacznej społecznej szkodliwości; lub

- braku istnienia wysokiego ryzyka ponownego popełnienia przez sprawcę z art. 93c § 3 k.k. przestępstwa przeciwko życiu, zdrowiu lub wolności seksualnej w związku z zaburzeniem preferencji seksualnych.

Oznacza to, że **raz zastosowany środek zabezpieczający, nie może w takich sytuacjach zostać uchylony w postępowaniu wykonawczym z powodu dostrzeżenia braku spełnienia którejś z przesłanek koniecznych do pierwotnego orzeczenia pobytu w zakładzie psychiatrycznym**. Podkreślić należy przy tym, że ustalenie czynników z art. 115 § 2 k.k. składających się na stopień społecznej szkodliwości nie jest w żadnej mierze zadaniem biegłych sądowych, nawet wówczas, gdy potrzeba czynienia takich ustaleń wynika z art. 93b § 1 k.k. i art. 93g § 1 k.k. Zadaniem biegłych jest opisanie jakich zachowań, ze względu na stwierdzone u podejrzanego jednostki chorobowe, może on dopuścić się w przyszłości. Przykładowo czy mogą to być zachowania agresywne, czy też skierowane przeciwko zdrowiu i życiu innych osób. Jak słusznie podkreśla orzecznictwo „dla prawidłowej oceny stopnia prawdopodobieństwa popełnienia przez sprawcę ponownie czynu zabronionego o znacznym stopniu społecznej szkodliwości, **niezbędnym jest, poza specjalistyczną opinią biegłych lekarzy psychiatrów, wypowiadających się w tej kwestii, także dokonanie analizy tego prawdopodobieństwa z uwzględnieniem dotychczasowej linii życia sprawcy, jego uprzedniej karalności oraz obecnej sytuacji życiowej, połączonej z prognozowaniem możliwości zaistnienia okoliczności i warunków sprzyjających zaprzestaniu leczenia i ewentualnością popełnienia przestępstwa**. Zawężenie zaś oceny wyłącznie do oceny dokonanej przez lekarzy psychiatrów nie jest pełną oceną istniejącej prognozy, na którą – poza stanem zdrowia sprawcy – nakładają się także inne czynniki życiowe i społeczne”[41].

---

[40] Tj. zróżnicowania wynikającego z odmiennego zakresu czynów, objętego w art. 93g § 1 i 2 względem art. 93g § 3 k.k. (istnienia wysokiego ryzyka ponownego popełnienia przez sprawcę z art. 93c § 1 i 2 k.k. czynu zabronionego o znacznej społecznej szkodliwości; lub braku istnienia wysokiego ryzyka ponownego popełnienia przez sprawcę z art. 93c §3 k.k. przestępstwa przeciwko życiu, zdrowiu lub wolności seksualnej w związku z zaburzeniem preferencji seksualnych).

[41] Postanowienie SA w Katowicach z 18.04.2001 r., II AKz 180/01, OSA 2001, nr 10, poz. 64.

Zauważalne staje się więc ryzyko swoistego automatyzmu następującego przy orzekaniu przedłużania pobytu w zakładzie psychiatrycznym, zwłaszcza w przypadkach wielokrotnego uprzedniego przedłużenia stosowania środka zabezpieczającego, przy braku możliwości oparcia orzeczenia (w tym uchylenia środka) na braku pierwotnego lub obecnego spełniania szeregu przesłanek orzeczenia pobytu w zakładzie psychiatrycznym. Brak wyposażenia sądu na etapie wykonawczym w podstawę prawną (nie jest taką podstawą art. 204 § 1 k.k.w.) do zmiany sytuacji prawnej podsądnych w oparciu o przesłanki z art. 93g k.k., a tym samym brak realnej kontroli sądu w postępowaniu wykonawczym nad zasadnością dalszego stosowania wobec sprawcy środka izolacyjnego w postaci pobytu w zakładzie psychiatrycznym, stanowi przestrzeń do naruszeń praw osób poddanych detencji. Kluczowe jest więc umożliwienie sądowi skorzystania z omówionych powyżej przesłanek merytorycznych – stosowanych przy samym orzekaniu środka zabezpieczającego – w postępowaniu wykonawczym, w tym również przeniesienie treści art. 93b § 2[42] oraz § 3 zd. 3[43] k.k. do art. 204 k.k.w., z uwzględnieniem faktu, iż odnoszą się one do postępowania wykonawczego, w obu przypadkach wskazując za punkt odniesienia orzeczony już wcześniej środek zabezpieczający.

Dla zapobiegnięcia naruszeniom omówionym na gruncie powyższej analizy oraz zauważanych przez sądy powszechne w pytaniach prawnych kierowanych do Trybunału Konstytucyjnego, **niezbędne jest rozbudowanie art. 204 § 1 k.k.w. o wyżej opisane przesłanki z art. 93b § 1 k.k. i art. 93g § 1 k.k.** Zdanie trzecie art. 204 § k.k.w. mogłoby wówczas przybrać brzmienie stanowiące, że pobyt w zakładzie psychiatrycznym może być dalej stosowany jedynie, w przypadku sprawcy, o którym mowa w art. 93c pkt 1 i 2 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny (Dz. U. z 2025 r. poz. 383), gdy zachodzi konieczność zapobiegnięcia ponownemu popełnieniu przez niego czynu zabronionego o znacznej społecznej szkodliwości, zaś w przypadku sprawcy, o którym mowa w art. 93c pkt 3 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz. U. z 2025 r. poz. 383), gdy zachodzi konieczność zapobiegnięcia ponownemu popełnieniu przez niego przestępstwa przeciwko życiu, zdrowiu lub wolności seksualnej w związku z zaburzeniem preferencji seksualnych.

W szczególności, aby umożliwić sądom ochronę standardów praw człowieka i stworzyć skuteczny mechanizm przeciwdziałania naruszeniom w omówionym powyżej zakresie, **należy** – z uwagi na stosowanie tych przepisów wyłącznie do postępowania

[42] „Sąd uchyla środek zabezpieczający, gdy dalsze jego stosowanie nie jest już konieczne.”.
[43] „Sąd może zmienić orzeczony wobec sprawcy środek zabezpieczający lub sposób jego wykonywania, jeżeli poprzednio orzeczony środek stał się nieodpowiedni lub jego wykonywanie nie jest możliwe.”

wykonawczego, normowanego przede wszystkim w k.k.w. – **przenieść treść wskazanych wcześniej art. 93b § 2 k.k. (tj. „Sąd uchyla środek zabezpieczający, gdy dalsze jego stosowanie nie jest już konieczne.”) oraz art. 93b § 3 zd. 2 k.k. w brzmieniu „Sąd może zmienić orzeczony wobec sprawcy środek zabezpieczający lub sposób jego wykonywania, jeżeli poprzednio orzeczony środek stał się nieodpowiedni lub jego wykonywanie nie jest możliwe.” do art. 204 § 1a. k.k.w.**, kolejno jako zd. 1. i 2. w łącznym brzmieniu stanowiącym, iż sąd uchyla środek zabezpieczający, gdy dalsze jego stosowanie nie jest już konieczne. Sąd może zmienić orzeczony wobec sprawcy środek zabezpieczający lub sposób jego wykonywania, jeżeli poprzednio orzeczony środek stał się nieodpowiedni lub jego wykonywanie nie jest możliwe. Jednocześnie, uwzględniając dodany § 1a. należy również zmodyfikować art. 204 § 4 k.k.w. poprzez dodanie wzmianki o § 1a tegoż, nadając § 4 brzmienie wskazujące, iż przepis § 1 i 1a stosuje się odpowiednio, jeżeli wobec sprawcy orzeczono inny środek zabezpieczający, z tym, że sąd orzeka w przedmiocie dalszego stosowania tego środka nie rzadziej niż co 12 miesięcy.

Mając na uwadze powyższe, stosownie do art. 16 ust. 2 pkt 1 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz. U. z 2024 r. poz. 1264 ze zm.), zwracam się do Pana Ministra z uprzejmą prośbą o dokonanie analizy przedstawionych w wystąpieniu problemów i rozważenie zainicjowania działań legislacyjnych w tym zakresie. Będę wdzięczna za poinformowanie mnie o zajętym stanowisku w przedstawionej materii.

Z wyrazami szacunku

Sylwia Gregorczyk-Abram

Rzecznik Praw Obywatelskich

/-wydano i podpisano elektronicznie/

Do wiadomości:

- Pan Poseł Marek Ast Przewodniczący Komisji Ustawodawczej Sejmu RP (kust@sejm.gov.pl);

- Pani Poseł Barbara Dolniak Przewodnicząca Komisji Nadzwyczajnej do spraw zmian w kodyfikacjach (knkk@sejm.gov.pl);

- Pan Senator Krzysztof Kwiatkowski Przewodniczący Komisji Ustawodawczej Senatu RP (ku@senat.gov.pl).